

Рецензия

от чл.-кор. проф. д.и.н. Васил Атанасов Николов,
Национален археологически институт с музей - БАН

за дисертационния труд на

Радина Богомирова Стефанова

от Институт за изследване на обществата и знанието
на тема

Централните научни институции и техните научни общности в областта на археологическата наука в България до 1944 г.

Дисертационният труд се състои от 402 компютърни страници и две таблици. Тъй като работата е обемна и проблемна, ще си позволя да направя по-пълнен критичен преглед на целия текст.

Заглавието на труда не е смислово избистрено. Вместо „Централните научни институции и техните научни общности в областта на археологическата наука в България до 1944 г. би трябвало да бъде «Централните научни институции в областта на археологическата наука в България до 1944 г. и техните научни общности».

Използването в дисертацията на термина „институция“ като обозначение за научно дружество, научен институт и музей в случая изисква нужното обяснение и обосновка. Но това напълно липсва.

Претенцията на авторката за получаване на образователната и научна степен „доктор по наукознание“, отбелязана на корицата, е некоректна, защото Законът определя исканата степен само като «доктор».

Неправомерно, според мен, е и определянето на изследователския период до 1944 г. и с това ми напомня за едно друго време, когато тази година беше фалшиво сакрализирана. Иманентно присъщ на темата е периодът, завъшващ с 1948 г., а при съответната обосновка може да бъде използвана и 1950 г.

Във втората част на заглавието на труда - за научните общности, е заложен много голям риск, породен от липсата на компетентност на дисертантката относно археологическата наука като път на познание за древността. Научните общности се създават в полето на науката, в случая на археологията, и могат да бъдат изследвани успешно само от специалист в същото поле. За мен в този аспект възниква много силно съмнение относно постигнатия резултат.

Уводът съдържа оспорими твърдения, които трябва да отбележа.

с. 5. „Актуалност на изследването. Въпросът за социалната институционализация на археологическата наука в България до края на Втората световна война - в организационен аспект и в аспекта на научната общност (от гледна точка на наукознанието и историята на науката), не е поставян и цялостно изследван като научен проблем в литературата досега.“ *Тази претенция не може да бъде защитена.*

с.7. „Състояние на изследвания проблем. Трудовете, посветени на историята на археологията в България, включително и на нейното институционално развитие, обхващат предимно отделни частни въпроси. Сред тях преобладават публикациите върху първата ни научна и музейна институция - Народния археологически музей в София (НАМ). Няма цялостни изследвания за създаването и дейността на едни от първите централни археологически институции у нас - Българското археологическо дружество в София (БАД), прераснало по-късно в Български археологически институт (БАИ), и ролята им за първоначалното организиране и развитието на археологическата наука в България. Това

предопределя и изборът на темата и обекта на дисертацията да е именно върху тях.“ *Тази претенция е също прекалено едностранна, категорична и оспорима.*

„Глава 1. Обща характеристика на дисертационния труд (*странно заглавие на първата глава от труда - б.м*).

1.1. Обект, предмет, цел, задачи и методи на изследването, хронологически обхват и ограничения на изследването.

с. 9. „Целта на дисертацията е да се разкрие процесът на социалната институционализация на археологическата наука в България, формирането на организационните структури и научния потенциал.“ Една от тях е: „кадровият и квалификационен състав на техните научни общности с био-библиографски данни за учените с приносите им за развитието на археологията в България.“ Съвсем ясно е, че тази цел може да бъде изпълнена само с компилативни текстове, дисертантката сама не може да прецени приносите на конкретните учени-археолози, защото самата тя не е такава, т.е. едва ли може да претендира за принос в тази област.

„За постигането на поставената цел на изследването са изпълнени следните задачи ...“ - *някои от задачите достигат отново до проблема за отсъстваща компетентност, напр. текста:* „Изследван и анализиран е официалният печатен научен орган на БАД и БАИ - „Известия на Българското археологическо дружество” и „Известия на Българския археологически институт”, едно от малкото български специализирани научни издания по археология в онова време. Установена е ролята му като фактор за развитието на археологическата наука в България и за нейната социална институционализация в частност.“ *Това не може да бъде изпълнено от непрофесионалист в областта.*

с. 11-12. „Дисертационна теза. Социалната институционализация на археологията в България в началния етап от нейното развитие, организацията на изследователската дейност в различни по форма научни структури способства функционирането, управлението и развитието на археологическата наука. Тезата се потвърждава въз основа на две хипотези относно археологическите институции и техните научни общности у нас в периода до края на Втората световна война:

1. Научните институции организират, направляват и провеждат цялостната археологическа дейност в страната, в тях протича процесът на производство на ново знание, те обединяват изследователите от научната общност и създават благоприятна среда и подходящи условия за провеждане на научни изследвания, за осъществяване на комуникация на институционално ниво между учените вътре в общността и извън нея. ...

2. Научната общност в областта на археологията, обединила професионалистите и любителите археолози, е главен двигател за напредъка на научната област и на нейното институционализиране в частност. ...“ *Могат ли да бъдат обаче т.нар. любители-археолози част от научната общност???*

Сама по себе си дисертационната теза има претенциите да открие очевидното. Няма нужда от двете хипотези относно нейното изследване, защото техният писмен отговор е даван многократно през годините, ясен е за всеки грамотен археолог и съответно не може да бъде принос по същество. Така формулираната дисертационна теза обрича работата на компилативност и съответно на невъзможност от научен принос.

с. 12. „Хронологически рамки и обхват. В дисертационния труд е представена дейността на първите научни археологически институции в България от създаването им в края на XIX (след Освобождението) и началото на XX в. до края на Втората световна война, когато е установена нова общественно-политическа система в страната и започва коренно различен период в развитието на археологическата наука у нас като организация, идейни принципи и изследователски подходи, който би представлявал предмет на отделно изследване. В конкретния случай промените започват от 1948-1950 г.! Тъй като новият етап на социалната институционализация започва в края на 1947 и през 1948 г. с обединението на ИБАИ и НАМ, отново подчертавам, че не виждам никаква причина хронологическият период на темата да завършва през 1944 г.

с. 13-15. „Изследователски методи и подходи“. Текстът впечатлява с изключително помпозна показност на претенциозни изкуствени построения във вид на методи и подходи към темата. Внимателно ще проследя прилагането им.

„1.2. Историографски преглед на досегашните изследвания по проблема и критичен обзор на библиографията“ (с. 15-42)

- Пътеписна книжнина като извор за археологическото богатство на българските земи - много липси, вкл. на Д. П. Димитров (1950) и 7-8 статии на Магдалена Стаменова.

- Относно книжнината за НАМ и БАД/БАИ - също констатирам липси, от които ще спомена най-фрапиращите. Неприятно впечатление прави отсъствието сред книжнината на изданието на АИМ от 2005 г. «Национален археологически музей» под моя редакция, където, освен всичко останало, са публикувани и няколко статии по темата на дисертацията, напр. «Музеят като институция» от Д. Аладжова и моята «Музеят като изследователски център». Тъй като в работата на дисертантката е цитиран предговорът към тази книга, както и още една статия в нея по страничен за дисертационната тема въпрос, negliжирането на този първи монографичен опит за историята на НАМ намирам за преднамерен, особено на фона на подробното представяне на една музейна брошура по повод друга годишнина на НАМ. И това позволява и следното твърде крайно твърдение на дисертантката: „Въпреки мястото и ролята им на най-важни научни и културно-просветни учреждения в България в прощъпалника на националното ни научно развитие НАМ и БАД, реорганизирано по-късно в БАИ, нямат написана своя собствена цялостна история. Обнародвани са откъслечни материали, които касаят отделни моменти от развитието им през съответен период и които са недостатъчни за изясняване на цялостния им облик и принос за българската археология.“

Като потвърждение на думите си ще посоча нещо, което окончателно фокусира вниманието ми върху прочита на рецензирания текст. В списъка на използваната научна книжнина липсва, а и в текста никъде не се цитира монографичното като обем изследване на Магдалена Стаменова „Формиране и развитие на археологическите институции в България (1869-1950)“, публикувана в сп. Анали, кн. 2, 2003, с. 15-104 (Издание на СУ „Св. Климент Охридски, ISSN 0861-3095). Както веднага се набива на очи, темата на тази публикация отпреди 12 години е по същество идентична с дисертационната тема на Радина Богомирова. Като обем работата на М. Стаменова е доста по-кратка от тази на Богомирова, но са засегнати всички теми, които срещаме и в рецензираната дисертация. Явно е, че става дума за преднамерено заобикаляне на съществуваща публикация с оглед изтъкване на дисертационността на темата. А че иначе дисертантката познава тази книжка на списанието свидетелства фактът, че тя цитира други две статии, публикувани в нея (на Г. Китов и М. Домарадски)! Посочените обстоятелства изключително утежняват ролята ми на рецензент.

Нататък в тази част от текста следва представяне (преразказване) на всички други публикации за историята на НАМ и БАИ. Въпреки заявката в началото, архивни извори тук не са представени.

„Глава 2. Зараждане и начално развитие на археологическите изследвания в България

2.1. Археологическите знания в България до Освобождението - *доста дълъг текст, не разказващ нищо ново.*

2.2. Археологическите изследвания в България от Освобождението до края на Първата световна война - *следват текстове, безсмислено дълги по отношение на темата (до с. 63). Между тях ще отбележа слените:*

2.2.4. Първите системни археологически разкопки във Велико Търново и антични средища - *безсмислено дълго представяне с опит за оценка, която, обаче, е непрофесионална; опит за история на археологическите проучвания, но не е по темата на дисертацията.*

- Освен това липсват проучванията на няколко праисторически селищни могили в Тракия, направени от Съор и Дегран (макар че в библиографията статията им е посочена, но явно е останала непозната!), както и тези на друг французин - Жером.

2.2.5. Археологически проучвания на първите центрове на българската държавност - Плиска, Преслав, Мадара - още по-дълъг компилативен разказ (18 комп. стр.), който няма пряко отношение към темата.

2.2.7. Начало на социалната институционализация на археологическата наука в България. Изграждане на Народния археологически музей в София - от с. 91-100 - текстът е по същество, но повтаря вече казаното в научната литература; разказ по публикации, не забелязвам нещо оригинално. Липсват обобщения и изводи за мястото на тази водеща музейна институция във възможните контексти.

2.2.8. Съвременен прочит на наследените проблеми на българската археологическа наука - до с. 109 - заглавието на тази част е неподходящо, текстът отново не съдържа нова информация.

„Глава 3. Институционално развитие на археологическата наука в България. Сътрудничество и взаимодействие на институциите по археология“

Това е една от основните глави на труда (с. 110-224). Първата част от нея (3.1) е посветена на създаването и дейността на Българското археологическо дружество в София (1901-1920 г.) (с. 110-158). В десет параграфа е разказана историята на дружеството - такава, както тя може да бъде представена въз основа на съществуващите публикации, вкл. информацията от печатния орган на дружеството - „Известия“. Не се оправдаха очакванията ми за декларираното в началото на труда използване на архивни извори, което би извадило текста от клишетото. Същото се отнася и за споменатата вече, заявена в първа глава претенция „изследван и анализиран е официалният печатен научен орган на БАД ...“. Такова изследване и анализиране няма. Подчертавам, че целият текст на тази първа част е преразказ на съществуваща информация и то по най-обикновения начин, без обобщения, анализи и конкретни заключения.

Втората част на тази глава (3.2) разглежда историята на Българския археологически институт до 1944 г. (с. 158-224). По характера си текстът може да бъде определен по сходен начин - като преразказ на част от съществуващата книжнина по темата. Цитирани са и ограничен брой архивни единици и то предимно по теми, които нямат пряко отношение към темата на труда. В няколко параграфа на тази част е вграден текстът на голяма статия на проф. Д. Овчаров и Р. Богомирова в сп. Археология от 2001 г., представен обаче само като собствен на дисертантката, което само по себе си е недопустимо! Първият параграф на частта е посветен на учредяването на БАИ. В преразказа на този важен държавен акт има само 6 цитата на 4 статии и 1 отчет, което е нереално малко. Следващите два параграфа „Научни връзки и контакти“ и „Издателска дейност“ отново преповтарят информация, предимно от годишните отчети на БАИ. Сравнително дългият текст в параграфа „Археологически разкопки и проучвания“ преразказва статии и отчети за археологически разкопки на БАИ през периода от създаването му до края на войната. Отбелязвам и позовавания на две архивни единици. Изложението е направено без оглед на актуалната терминология и датировки, без реално позоваване на съвременното преосмисляне на старите находки и заключения. А с оглед на темата на дисертационния труд не виждам смисъла на такъв дълъг текст. По-важна в случая би била съвременната оценка на направеното тогава, но такава липсва. Параграфът „Участие в национални и международни научни форуми“ (с. 199-220) е безсмислено раздут и се занимава предимно с историята на Съюза на археологическите дружества в България и международните конгреси по византология. БАИ има участие в събитията по двете теми, но то може да бъде достатъчно пълно представено само на няколко страници. Следващите параграфи до края на тази част са също компилативни.

Липсват каквито и да било обобщения и оценки във възможните контексти на този дълъг период в историята на изследваната научна институция.

„Глава 4. Научната общност в областта на археологията в България до края на Втората световна война“ (с. 225-327). Главата съдържа систематизирани и съдържателни научни биографии на археолозите, работили на територията на страната - предимно българи, но и чужденци. Подготвени са на базата на публикувани материали (бих посочил непознаването на публикуваната автобиография на Васил Миков) и поради това носят в значителна степен компилативен характер. Не са цитирани архивни извори. Представените биографични текстове запълват почти целия обем на последната глава на труда. Последният кратък параграф се отнася до обективната невъзможност от създаване на научни школи в българската археология, с което не мога да не се съглася. Представеният текст на главата, обаче, с изключение на краткия последен параграф, далеч не съответства на нейното заглавие. Посочени са „единиците учени“, но съвсем не е изследвана научната общност като такава - чрез съвместната изследователска работа на учените и взаимодействието им при създаването на научно-организационни звена от всякакъв характер, вкл. и на научни периодични издания, чрез научните им дискусии, чрез научните им взаимовлияния и противоборства на идеи, чрез популяризаторската им дейност и открояване на мястото на тази общност в българското общество и т.н. Именно това формира полето на научната общност, но за това фактически няма и дума в тази глава на дисертацията.

Заключението (с. 328-349) обобщава разказаното в труда без да носи нова по характер информация.

Литература и архивни източници съдържа списък на 970 заглавия, част от които със сигурност са останали непознати за дисертантката.

Връщам се към заявката на авторката в началото на труда за използването в него на интердисциплинарен подход, науковедски подход и системен подход. Смятам, че това остава само една неосъществена декларация. Представеният труд бих определил като систематизиране на наличната публикувана по различно време информация за централните археологически институции в България, но без достигане на ново знание. Именно поради това не мога да се съглася и с изведените в автореферата „приноси“ на труда. Картината се допълва и от подчертано неправомерното съзнателно „заобикаляне“ на някои важни публикации по темата.

Като естествено заключение на казаното от мен в тази рецензия за представения дисертационен труд на тема „Централните научни институции и техните научни общности в областта на археологическата наука в България до 1944 г.“ **не подкрепям** присъждането на образователна и научна степен „доктор“ на Радина Богомирова Стефанова.

24.05.2015

